

Oeverzwaluwenwand in de groeve Oostermeent. foto: Julia Weishut.

Groeve Oostermeent, Rijsbergen en groeve Kwinteloijen

Hans Hoes

In het noordwesten en in het zuidoosten van ons Geopark liggen twee Geosites die op dezelfde wijze zijn ontstaan. Zowel de groeve Kwinteloijen (1950-1990) als de groeve Oostermeent en Rijsbergen (1925-1975) zijn door het afgraven van zand door aannemers gevormd en daarna ontwikkeld tot natuurgebied.

Landschappelijke geologische ontwikkeling

De (Utrechtse) Heuvelrug is een zandrug die in het midden van het land ligt in de provincies Utrecht en Noord-Holland. De heuvelrug is zo'n 50 km lang en loopt van het Gooimeer tot de Rijn. Er is veel bos naast heide en stuifzanden. De heuvelrug is zo'n 150.000 jaar geleden ontstaan in de voorlaatste ijstijd, het Saalien. De Rijn en de Maas stroomden verder naar het noorden dan nu, meer in de Gelderse Vallei. De rivieren hadden dikke lagen zand en grind afgezet. Toen in het Saalien het ijs tot dit deel van Nederland oprukte werden de rivierafzettingen

opgestuwd in hoge stuwwallen. Samen met de zwerfstenen en leem uit het noorden vormden zij de Heuvelrug. In de laatste ijstijd, het Weichselien, kwamen de gletsjers niet tot Nederland, maar was de bodem wel steeds bevroren. Door de toen heersende harde winden werden lagen dekzand afgezet, met name aan de flanken van de Heuvelrug. In de groeven die hier beschreven worden, is die ontstaansgeschiedenis nog terug te vinden. Na de ijstijd is het gebied bebost geraakt. Tijdens de late Steentijd nam de bevolking in de hogere delen van Nederland, zoals de Heuvelrug, toe. Het bos werd gekapt om landbouw en veeteelt te bedrijven. Vanaf de IJzertijd

verplaatste de landbouw zich geleidelijk naar de lager gelegen gebieden en kreeg de veeteelt de overhand. Op de droge Heuvelrug ontstonden heidevelden en stuifzanden. Pas in de 19^e en 20^e eeuw werden de huidige bossen aangelegd. In de groeven zijn sporen van de vroegere bewoning teruggevonden.

Groeve Oostermeent en Rijsbergen

Deze groeve ligt op de overgang van de stuw- wal naar dekzand en veen. Tot 1925 bevatte het gebied rijkere zandgronden. Ten oosten daarvan lagen de laaggelegen meentgronden. De meen- ten waren net als de heide in gemeenschappelijk bezit van de Erfgooiers. Omdat de meenten nat- ter en voedselrijker waren, werden die meestal voor rundvee gebruikt en de hoger gelegen heide voor de schapen. De grens tussen de vochtige (veldpodzolgronden) en droge gronden

(haarpodzolgronden) lag ongeveer waar nu de Burg. Le Coultredreef ligt. Het gebied wordt ook Warande of Warandebergen (vroeger: Warande Rijsbergen) genoemd. Het begrip warande staat voor terreinen waarvan het recht op jacht door de graaf en later door de Staten van Holland werd geschonken of verpacht. In het Gooi betreft het meestal konijnenwaranden. De pachter van de warande mocht de konijnen bejagen, maar had ook de plicht om de konijnenstand op peil te houden.

Van wingebied voor de kalkzandsteenfabriek Rijsbergen tot natuurgebied

In 1925 kregen de gebroeders Van den Brink, aannemers uit Laren, toestemming om het zand onder de Warandebergen te winnen en er een kalkzandfabriek te bouwen. Het bestuur van de Vereniging Stad en Lande van Gooiland (de

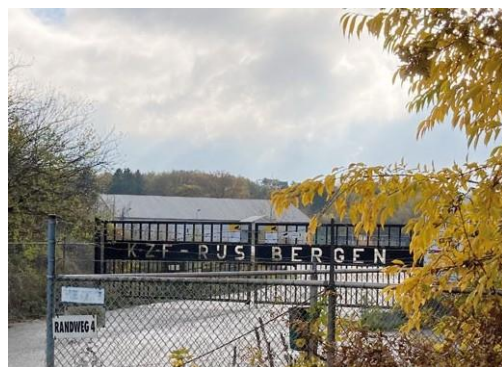

Gebied rond groeve Oostermeent.

Kaart: © OpenStreetMaps-auteurs (zie osm.org/copyright).

Erfgooiers) waren aanvankelijk tegen. Na tus- senkomst van de gemeente en aanpassing van de plannen gingen zij akkoord. Er kwamen af- spraken over een vergoeding voor de Erfgooiers en over de aflevering van de grond als weiland. De aanwezigheid van de Gooische Tram was van belang voor de fabriek. Vanuit Limburg werden er kolen mee aangevoerd en vanuit België kalk. Voor de afvoer van stenen werden speciale wagons geconstrueerd. De haven van Huizen was ook logistiek van belang voor het verdere transport van de stenen. Tot 1975 is het gebied afgezaand. Een nieuwe aanvraag werd afgewezen. Thans gebruikt de kalkzandsteenfabriek - KZF Rijsbergen geheten - zand uit het Gooimeer. Want zand is nog steeds het belangrijkste ingre- diënt van kalkzandsteen (92% zand, 7% kalk en 1% water is het recept). Vanaf 1975 is het gebied door het Goois Natuurreservaat ontwikkeld tot een nat natuurgebied. Grondwater uit de hoger gelegen Warandebergen welt hierop. Door de

lage en vochtige ligging is er een bijzondere vegetatie van natte heide met zonnedauw en snavelbies. Het natte heidegebied kent een vochtminnende vegetatie met o.a. klokjesgenti- aan, kleine zonnedauw, grote wolfsklauw en veenpluis. De groeve Oostermeent is opgenomen in de

Kalkzandsteenfabriek Rijsbergen.

Foto: Leen Mak.

Uitzicht over de groeve Kwintelooijen, met in de laagte de Getuigeburg. Foto: Bureau Overland.

fietstocht van 37 km langs de vele zanderijen die het Gooi kent. Deze tocht is op te vragen bij het secretariaat of te downloaden van de website van de VVG.

Oeverzwaluwenwand

Vanaf de Burg. Le Coultrereedreef is de 400 meter lange wand, die op sommige plekken zo'n 3 meter hoog is, goed zichtbaar. De wand legt niet alleen de 150.000-jarige geschiedenis van dit gebied bloot, maar is ook de kraamkamer voor een groot aantal oeverzwaluwen. Van eind maart tot juli broeden hier oeverzwaluwen. Oorspronkelijk nestelden hier zo'n 100 paren maar een aantal jaren geleden niet één meer. Vrijwilligers van de Vogelwerkgroep Gooi en omstreken en van het GNR maken jaarlijks de wand schoon voor nieuwe bewoners, doen tellingen en ringen de vogels. In 2021 zijn er 205 nesten geteld. Door het ringen is ook bekend dat de oeverzwaluwen overwinteren in centraal Afrika. Zo is er een zwaluw teruggekomen die eerder in Blaricum geringd was en in Congo gevangen en gemeld aan Nederland.

Groeve Kwintelooijen

Aan het andere einde van de Heuvelrug, ten zuiden van Veenendaal, heeft eenzelfde ontwikkeling plaatsgevonden. De firma Van Schoonhoven uit Veenendaal heeft van 1950 tot 1990 een groeve geëxploiteerd in de bossen van het landgoed Dikkenberg. Men begon met de ontzanding van het gebied van Kwint en Looijen. Deze twee families woonden aan de Oude Veensegrindweg. Daarom wordt het gebied Kwintelooijen genoemd. Doel was zand te winnen voor de aanleg van snelwegen en woonwijken. De zandwinning ging door tot 1990. Uit de relatief steile wand kon gemakkelijk het droge zand worden weggegraven. Toen de groeve in bedrijf was, kon men in de wanden van de groeve de gelaagde opbouw van de stuwwal herkennen. Deze bestaat uit dakpansgewijs opgestuwde losse schollen met afwisselend zanderige, grindige en lemige of kleiige lagen, die ooit door de rivieren zijn afgezet. Inmiddels zijn de groevewanden begroeid geraakt en zijn de afzonderlijke lagen niet meer te zien. Wel is een en ander zichtbaar gemaakt in het Geologisch Monument.

Kwintelooijen als natuurgebied

In de jaren negentig van de vorige eeuw is het gebied van 68 ha omgevormd tot een natuur- gebied. Er is een natuurgedeelte van 36 ha met een waterplas en een recreatiegedeelte van 32 ha. Het is een zeer divers gebied vanwege de afwisseling in vegetatie zoals heide, heischraal, grasland, open pioniersvegetatie, bloemrijk grasland, moerasvegetatie, naald- en loofbos. Het recreatiedeel bevat vele mogelijkheden voor natuurgerichte en sportieve vormen van vrijetijdsbesteding. Dit varieert van dagrecreatie (inclusief dagcamping) tot motorcross en mountainbiken en diverse evenementen, waaronder hardlopen en fitnessstraining. Voor kinderen is het een ideaal gebied om spelenderwijs met de natuur kennis te maken. Zo ligt er midden in het recreatieve gedeelte het Geologisch Monument waar kinderen op kunnen klimmen. Dit monument is ook een weergave van het oorspronke lijke reliëf en de bodemopbouw.

De Getuigeberg

Bij het afzanden van de groeve is een 'getuige- berg' uitgespaard, die bestaat uit zeer lemig of kleig materiaal met steile hellingen. Dit materiaal komt uit een relatief warme periode, het Waalien, die duurde van 1,45 tot 1,20 miljoen jaar geleden. Doordat kinderen op de steile hellingen klimmen, krijgt de begroeiing hier weinig kans en is dit materiaal nog steeds te zien. Wie de groevewanden beklimt ziet het landschap van de stuwwal van voordat de groeve werd gedolven. Er staat een bos, doorsneden door fraaie lanen. Het bos en de lanen zijn kort na 1800 aangelegd op de heidevelden door welgestelden die hier landgoederen stichtten. Er liggen ook enkele grafheuvels. Deze zijn zo'n 4500 tot 5000 jaar geleden opgeworpen. In die tijd was de stuwwal waarschijnlijk bewoond. Kortom, de groeve Kwintelooijen is een gebied dat een bezoek zeker waard is.

Bronnen

Voor dit artikel werd gebruik gemaakt van de beschrijvingen van de Geosites door het Geopark Heuvelrug, Gooi en Vecht, Wikipedia en eigen waarnemingen.

Oude laan bij groeve Kwintelooijen.

Foto: Bureau Overland.

